

TÜRKLERDE VE MACARLARDA ORTAK 'EDE' İSMİ HAKKINDA

On the Turkic and Hungarian Common Personal Name 'Ede'

Osman KARATAY*

ÖZET

Eski Anadolu Türkçesinde 'Ede' kelimesi kişi adı olarak kullanılmıştır ve en meşhuru olarak Şeyh Ede Balı'yı biliriz. Aynı isim eski Macarlar arasında da kişi ismi olarak kaydedilmiştir. Erken dönem Macarların isimlerinin yaygın şekilde Türkçe oluşu, bu durumu yakından incelemeyi gerektiriyor. İsmi Macar kaynaklarındaki dikkatli bir incelemesi, Türkçedeki isim ile kökteş olduğunu akla getirmektedir. Üstelik bu ismin kaynağında bulunan ed- fiili ve ed kelimesinin bir dönem Macarcada da kullanıldığının izlerine rastlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Macarca, Macarlar, isimbilim, Ede ismi.

ABSTRACT

The personal nomen 'Ede' was firstly recorded in the Old Anatolian Turkic among the Turks. The most famous name belongs to Sheikh Ede Balı, father-in-law and guide of Osman Beg, founder of the Ottoman Empire. The same word was recorded in the old Hungarian annals, too, as a personal name. Regarding the fact that there are a lot of names common between the Turks and the Old Hungarians, one should carefully analyze this case, too, in those terms. A study on the Hungarian sources intimates that the name is common and cognate among the two peoples. Moreover, there are some clues of the possibility that Hungarian once had the verb ed- and the name ed as its own words.

Keywords: Turkic, Hungarian, Hungarians, onomasticon, the name 'Ede'.

Osman Gazi'nin rehberi ve kayınpederi Şeyh Ede Balı ile özellikle rüya hikâyesi iyi bilinir. Anlatılanlara göre, bey rüyasında şeyhin koynundan doğan bir ayın kendi koynuna girdiğini ve göbeğinden ulu bir ağaç bittiğini görür. Gelip rüyasını şeyhe anlattığında ise soyuna padişahlık verileceği muştusunu alır ve bu soyun başlangıcı olarak Ede Balı'nın kızı Malhun Hatun ile evlenir.¹ Aslen bir Babaî şeyhi olan ama tıpkı Hacı Bektaş Veli gibi Baba İlyas'ın isyanına katılmayan ve Söğüt civarına gidip yerleşen Ede Balı'nın adı ilk kez Elvan Çelebi'nin

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Bornova, İzmir. karatay.osman@gmail.com

¹ Atsız, Çiftçioğlu Nihal, **Osmanlı Tarihleri**, C.1, İstanbul, 1949, s.95.

eserinde geçer.² Bu zata Barkan'dan beri çeşitli eserlerde makul bir ayrıntıyla değinmeler olsa da isminin anlamı konusunda bir bahse rastlayamadık.

İsim çeşitli Osmanlı kaynaklarında Ede Bâli'nin (أدبالی) yanında, Ata Bâli (اطابالی) ve Ede Şeyh (ادمشیخ) biçimlerinde de geçer.³ O dönemin Bektaş, Bayram gibi diğer isimlerinde görüldüğü üzere, kelimenin Türkçe olduğunu düşünmenin aksini gerektirecek bir durum bulunmuyor. Bu ismin halk arasında Osmanlı'nın ilk dönemlerinde de kullanıldığı anlaşılıyor.⁴

Buna benzer bir isim, veya iki tanesi, Macar vakayinamelerinde geçer. 1285'ten hemen önce bir Macar yıllığı (*Gesta Hungarorum*) yazan Simon Kézai'ye göre Atilla'nın Roma imparatorunun kızından olan oğlu Csaba'nın *Edemen* ve *Ed* adında iki oğlu vardır. Avrupalı kavimlerle savaşta Csaba ağır bir yenilgi almış ve İskitya'ya çekilmiştir. Annesi Harezmlî olan Edemen, Hunların (Macarlar) Panonya'yı (bugünkü Macaristan) ikinci fetihlerinde maiyetiyle beraber tekrar bu ülkeye gelirken, kardeşi Ed doğuda, İskit ülkesinde kalır.⁵

Bu eserden 80 yıl kadar önce yazılan ve yazarının isminin sadece baş harfini bildiğimiz diğer bir *Gesta Hungarorum*, kendisinden Kalán ve Kolsoy uruklarının türediği Und/Undu oğlu *Ete/Ethe* adında bir Macar önderden bahseder.⁶ Diğer *Gesta*'daki ikilemeyi tekrarlayan bilgiyi ise Macarlar değil, Kumanlarla ilgili verir. Tıpkı Macarlar gibi onların da yedi beyi vardır ve ilk üçünün isimleri *Ed*, *Edum/Edumen* ve *Etu*'dur.⁷ Burada birinci ve üçüncü isimlerin aynı olduğunu düşünebiliriz, zira ilerleyen sayfalarda fatih Macar kralı Árpád'ın *Edu* ve *Edumen*'e toprak bağışladığından bahsedilir.⁸ Biraz daha ilerleyince yedi beyden biri olan *Ete*'nin *Eudu* adlı kahraman oğlundan bahsedilir.⁹

Burada, tıpkı Şeyh Ede Balı gibi, bu kişilerin tarihlerinden bahsedecek değiliz. Macar biliminin bu konuda çok geniş bir edebiyat ürettiğini söylemeye gerek yok. Ancak, en azından en önemli ve önde gelen çalışmaları incelememizde gördüğümüz kadarıyla, isimlerin filolojik bir incelemesine girilmemiş. Belki ilk vakayinameye göre bunların Kuman olmasından dolayı, günümüzde dirilti olarak kullanılan Macar isimleri arasında bunlar yok. Hatta tarihi Macar isimlerini sıralayan internet sitelerinde dahi çoğu kez bunlar yer almıyor. Hâl-

² Ocak, Ahmet Yaşar, **Babaîler İsyanı**, gen. 2. basım, İstanbul, 1996, s.169; İnalçık, Halil, "Osmanlı Devletinin Kuruluşu", **Türkler**, C.9, yay. K. Çiçek vd., Ankara, 2002, s.67, 69.

³ Şahin, Kâmil, "Edebâli", **TDVİA**, C.10, İstanbul 1994, s.393.

⁴ Rásonyi ve Baski, **Onomasticon Turcica**, C.I, Indianapolis 2006, s.250.

⁵ Simon Kézai, **The Deeds of the Hungarians**, yay. László Veszprémy, Frank Schaer, Jenő Szűcs, Budapest, 1999, s.73. Bunu 1358'de yazılan *Chronicon Pictunm* ('Resimli Tarih') veya *Képes Yıllığı* denilen kitap ile (Márkus Kálti, **Képes krónika**, çev. I. Bellus, Budapest 1986, s.38), 1435'te yazılan Thuroczy'nin *Macar Yıllığı* da tekrarlar (János Thuróczy, **A magyarok krónikája**, çev. János Horváth, Budapest 1980, s.69, 72).

⁶ Rady, "The Gesta Hungarorum of Anonymus, the Anonymous Notary of King Béla: A Translation", **South and East European Review**, 87-4 (2009), s.690, 697, 712.

⁷ Rady, "The Gesta Hungarorum of Anonymus", s.691, 693.

⁸ Rady, "The Gesta Hungarorum of Anonymus", s.699, 707.

⁹ Rady, "The Gesta Hungarorum of Anonymus", s.718.

buki Atilla'nın torunu olarak geçiyorlar. Öte yandan, Kuman özel isimlerini ayrıntılı çalışmış olan Rásonyi'de de bunları göremiyoruz.¹⁰ O da belli ki tersine, bu isimleri Macarca gördüğü için incelememiştir.

Bu iki Macar yıllığının başlangıç kısımlarının dasitani oluşu hakkındaki kanaatler biliniyor ve doğrudur, ama zaten bütün yıllıkların giriş kısımları, daha doğrusu zamanda derinlere tekabül eden metinler dasitani ifadelerle doludur. Bir isim geçiyorsa, galiben sonradan uydurulmuş olamaz. Eski bir ismin bozulmuş bir biçimini temsil ediyor olabilir ama her halükarda bunlar bilimsel incelemenin konusudur.

Bu isimlerin tartışmalı biçimde Kuman olarak kaydı bir tarafa, çünkü başka kaynaklardan bildiğimiz Kumanca isimler açık ve kolay şekilde Türkçe bir kökenle açıklanabiliyor, Arpad, Almuş, Bulcu, Geuç (< Yabguca), Künde gibi pek çok Macar kişi isminin Türkçe kökenli oluşu,¹¹ bunları da Türkçe bir kökte arama ve dolayısıyla Şeyh Ede Balı'nın isminin yanına koyma konusunda cesaret veriyor. Üstelik diğer sözde Kuman beylerinin veya babalarının ismi de, en sonuncusu müstesna, Kumancaya benzemiyor: Bunger, Ursuur'un babası Ousad, Boyta, Oluptulma'nın babası Ketel.¹² Burada bahsedilen hadisatın geçtiği Macar yurttutuş çağında (9. yüzyıl sonları) ortada veya bölgede Kuman/Kıpçakların hiçbir şekilde bulunmadıklarını söylemeye gerek yok. Dolayısıyla, bu isimleri Macarların o dönemde konuştuğu dil içinde değerlendirmemiz gerekiyor.

Türkiye Türkçesinde *ede* kelimesi başlıca, 'yenge' ve 'büyük kardeş, ağabey' anlamlarına gelir.¹³ Eski Anadolu Türkçesinde 'büyük birader' olarak kayda geçmiştir. Kökteş olmasını düşünebileceğimiz *ece* kelimesi ise 'reis, ulu, ileri gelen' olarak verilir.¹⁴ *Derleme Sözlüğü*'ne göre *ede* bütün Türkiye'ye yayılmış halde 1- büyük kardeş, ağabey, 2- baba, 3- dede, 4- anne, 5- amca, 6- elinden iş gelir büyük adam, 7- yirmi yaşına kadar olan çocuk gibi anlamlarda kullanılır. 'kendisine saygı gösterilen kimse' anlamını taşıyan *ede*'yi de buna eklemeliyiz. Yine 'kendinden yaşça büyük olanları' anlatan *ege* kelimesi bunun ses değişiksidir. *Ede* kelimesini çeşitli Anadolu ağızlarında *edi*, *ece*, *eci*, *eçe*, *eçi*, *edi*, *efe*, *efi*, *eğe*, *eke*, *epe*, *etde* ve hatta *edigey* gibi biçimlerde görmek mümkün.¹⁵ Bu biçimlerin kendi içlerinde de anlam genişlemesi olmuş, özellikle *eke* kelimesi 'büyük, yetişkin, yaşlı, kart, olgun (insan ve hayvan)' anlamlarının yanında, 'tecrübeli, usta, yaş küçük olduğu halde sözleri ve işleri

¹⁰ 1960'ların sonlarındaki "Kuman Özel Adları" ve "Türk (Kuman) Özel Adları ve Leksikografyası" başlıklı çalışmaları **Doğu Avrupa'da Türklük** (haz. Yusuf Gedikli, İstanbul 2006) adlı kitapta toplanmıştır. Daha sonra ise Imre Baski'nin derlemesiyle **Onomasticon Turcica** (Indianapolis 2006) çıkmıştır.

¹¹ Bunları Ligeti derlemiştir: "Régi török eredetű neveink", **Magyar Nyelv**, S.75 (1978), s.257-274.

¹² Rady, "The Gesta Hungarorum of Anonymus", s.691. *Ketel* ismini Kuman isimleri arasında geçen *Kötel*'de görmek mümkündür: Rásonyi, **Doğu Avrupa'da Türklük**, s.281.

¹³ Binler, **Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2007, s.110.

¹⁴ **Tarama Sözlüğü -III-**, s.1384.

¹⁵ **Derleme Sözlüğü -V-**, s.1663-1664, 1672.

büyük olan (çocuk), çok konuşan, geveze, ukala, küçük kardeş, baş çoban, kabadayı, orta yaşlı' gibi anlamlar ortaya çıkmıştır.¹⁶

Diğer Türk lehçelerindeki çeşitliliğin sınırları bu örneklerden tahmin edilebilir. *Ece* girimine bakıldığında 1- anne, 2- kraliçe, 3- abla, 4- teyze, 5- nine, 6- eş, karı, 7- kadın, 8- hâlâ, 9- ağabey, 10- baba, 11- dede, 12- amca gibi anlamlar ve ayrıca çeşitli özel anlamlar bulunur.¹⁷ Ses değişkeleri aynı zenginliktedir. Hatta birkaç anlam değişkisi olmakla birlikte temelde 'yaşlı kadın' olan *ebe* (dolayısıyla *eme*) kelimesinin de *əðə > əbə* geçişiyle geliştiği düşünülür.¹⁸

Bu kadar anlam ve ses genişlemesine ve değişmesine uğramış bir kelimenin Türkçe aslı konusunda tereddüt edilmez ama diğer Kuzey Avrasya dillerinde bu kelimenin o kadar çok ve çeşitli denklileri vardır ki ödünçleme ilişkilerini sistemleştirmeyi bile imkânsız hale getirir. Moğolcada *eçige* 'baba' ve *eke* 'anne, annelik' ve de bundan doğan geniş bir anlam sahası görülürken, Tunguzca *açi* 'yaşca büyük' ve Korece *aç* 'büyükbaba' gibi kelimelere rastlanır.¹⁹ Räsänen'le başlayan bir gelenek bu kelimenin koşutluklarını Ural bölgesinde de bulmuştur: Fin *isä*, Lapon *áččě* 'baba', Mordva *oče* 'amca', Mari *əzä*, *iza* 'ağabey, amca', Yurako-Samoyed *nise*, Tavgi-Samoyed *yase*, Yenisey-Samoyed *ese* 'baba', Macar *ős* 'atalar'.²⁰

Orta Türkçede *ede* kelimesinin üzerinde durulması gerekli bir anlamı daha var: 'sahip'.²¹ Eski Türkçede bu anlamdaki mukabil biçim ise *idi* 'master, owner'.²² Çeşitli Türk lehçelerinde bazı ses farklılıklarıyla *ee*, *ege*, *ige*, *iga*, *ie*, *eye* gibi biçimlerle bu kelimeyi bulmaktayız. Bugün dilimizde dirilttiğimiz *iyelik* kelimesi bu kökten geliyor, ayrıca 'sahip ruh' anlamıyla *ie* halk dilinde hâlâ kullanılıyor.

Ede Balı ismini bu ikinci anlamdan getirmemiz zor. Çoğunlukla akraba olmak üzere, toplumdaki büyük kimseyi ifade eden ve halen kullanılan *ede* bu isimde aradığımız anlamı sunuyor değildir. Öbür türlü, Anadolu Türkçesinde mevcut *ie* kullanımına koşut çok eski bir *ede* biçiminin yaşadığını varsaymamız gerekecektir. Lakin Macarca/Kumanca biçimin de böyle olduğunu söylemek zor. İstikrarsız kayıt ve *ed* biçiminin her iki birincil kaynaktan da geçişi ve sonraki alıntılarda öylece korunması ilk bakışta *gestal*arda verilen ismin bizdeki Ede Balı'nın isminden farklı olabileceğini gösteriyor.

¹⁶ **Derleme Sözlüğü -V-**, s.1691-1692.

¹⁷ Sevortyan, **Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov (Obştetjurkskie i mejtyurkskie osnovi na glasne)**, Moskva 1974, s.232-233.

¹⁸ Sevortyan, **Etimologičeskiy slovar'**, s.220.

¹⁹ Lessing, Ferdinand D., **Moğolca-Türkçe Sözlük**, tr. G. Karaağaç, Ankara 2003, s.464, 485; Sevortyan, **Etimologičeskiy slovar'**, s.234.

²⁰ Sevortyan, **Etimologičeskiy slovar'**, s.234.

²¹ Bayat, **Orta Türkçe Sözlük**, İstanbul 2008, s.134.

²² Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, 1972, s.41. Değişik tali anlamların yanında bu kelimenin 'xozyain' ve 'gospodin' anlamları öne çıkar. Sevortyan, **Etimologičeskiy slovar'**, s.239.

Bunu böyle alırsak, *Ed* biçimine dönersek, Türkçede yine sıkıntı yok. Bugün 'etmek' olarak kullandığımız *ed-* (*é:d-é:t-*) fiili aslında 'to organize, to put in order' anlamındadır.²³ Bununla köken ilgisi olduğu düşünülen *ed* (*e:d*) ise genellikle 'movable property, other than livestock' anlamında kullanılır.²⁴ Fiilden isim türeten bir *-e* eki açıklanmış gözükmesi de, 'sahip' anlamındaki *ede*, dolayısıyla *iye* kelimesinin bundan geldiğine kanaat getirilebilir. Bu biçimlerden ve mukabil anlamlardan her ikisi de ('servet' ve 'sahip') kişi ismi olarak kullanılacak anlam içeriğine sahiptir.

Ed kelimesi ve *ed-* fiili kökteş iseler ki bundan kuşku duymak için sebep bulunmuyor, *ede/iye*'nin 'sahip' ve 'bey' anlamları da kökteş olmalıdır. Yani, bugün bizce müphem bir *-e* yapım eki ile bu anlamlardan biri (önerildiği gibi birincisi) türemiş, sonra diğerine ıtlak olmuş diye düşünmeye gerek yok. Fiilin 'yönetmek' anlamı varsa bundan 'bey' anlamı da türeyecektir.

Vakıa, Macarcada fiilden isim yapan bir *-öl-ó* eki vardır. Eğer *ed-* 'yönetmek' fiilinin Macarcada bir dönem varlığını bilsek, *edő* kelimesinin 'yönetici' anlamına geldiğine hemen hükmedebiliriz. İlk bakışta böyle bir fiil veya kelime yok gözüküyor ama varlığını akla getirecek bir örneğe de sahibiz. *Fejedelem* 'prens, hükümdar, emir, bey' kelimesini ilk elde ikiye ayırabiliyoruz. *Fej* 'baş' + *edelem*. Akademi'nin sözlüğü bu kelimeyi *fej* + *delem* olarak görüyor ve ikinciye eski dilde izleri görülen şimdi ölü bir ek olarak yorumluyor.²⁵ Aradaki *e* seslisi için bir açıklama yok. Bu sesin kaynaştırma vs. sebeplerle türemesi için de sebep yok. Hâlbuki fiilden isim yapan (*e*)*lem*/(*a*)*lam* eki var ve yaygın olarak kullanılıyor: *küzd-* 'savaşmak', *küzdelem* 'savaş; *tart-* 'tutmak', *tartalom* 'muhteva'. Eskiden Macarcada bulunup bugün ölü olan diğer kelimeler gibi (örneğin *turul* 'tuğrul'), burada bugün ölü olan bir *ed-* fiilini görmek mümkün. *Ed-* 'yönetmek', *edelem* 'yönetim', oradan da *fejedelem* 'baş yönetim' > 'baş yönetici'?

Böyle bir fiilin eski Macarcada bulunma ihtimalini zihnimizde güçlendiren husus, bununla kökteş iki kelimenin bu dilde yer almasıdır. Birisi bugün sadece *egyház* 'kilise' kelimesinin ilk hecesinde yaşayan ve bizce yanlış olarak 'aziz' olarak çevrilen *egy* kelimesidir. Bir tapınağa 'azizin evi' değil, 'Tanrı'nın evi' denir. Bu her yerde böyledir. Bu kelimenin 'Tanrı' anlamında olması gerekir. Bu şekliyle bizim *iye* 'sahip, koruyucu ruh' kelimesine koşut hale gelir. Bu Macarca kelimenin Türkçeden bağımsız düşünerek eski biçimini kuranlar, aynı biçimin Türkçede de bulunduğu dikkat etmemiş gözüküyorlar: *id ~ *igy*.²⁶

Róna-Tas'ın bu köjk için önerisi daha makul ve geniş anlam kümesine taalluk ediyor. Kendisi ilk kısmı oluşturan *egy* kelimesini Türkçe *ädü (< *ädgü*) 'good, sacred' kelimesine bağlıyor, bunu da Moğolcada da aynen bulunan 'mal, mülk' anlamındaki kelitemizden geti-

²³ Clauson, **Etymological Dictionary**, s.36.

²⁴ Clauson, **Etymological Dictionary**, s.33.

²⁵ Benkő, Loránd – Kiss, Lajos – Papp, László, **A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára**, C.I, Budapest, 1984, s.864. Kelimelerin Türkçe karşılıkları Benderli vd.'nin **Macarca-Türkçe Sözlük/Magyar-Török Szótár**, Budapest 2002 kitabından alınmıştır.

²⁶ Benkő vd., **A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára**, s.724.

riyor.²⁷ Ancak bizzat 'sahip ruh, ilahi güç' anlamıyla *iye* dururken, *iyi* kelimesinin açık ve yaygın olmayan 'kutsallık' manasını Macarca kelimenin köken açıklamasında kullanmak gereksiz değil mi? Öte yandan, eğer *iyi*'nin kutsallık anlamı muhakkak göz önüne alınmalysa, bu durumda Róna-Tas'ın sözlüğünde *ég* 'gök, gökyüzü, sema' için de bir girim beklenmeli değil mi? Hâlbuki incelenen kelimeler arasında bu sonuncusu bulunmuyor.

Kökteş olarak Macarcada bulunduğunu düşündüğümüz ikinci kelime işte budur. Bütün dünya dillerinde 'gök' ve 'Tanrı' kelimelerinin anlambilimsel iççeliği ve geçişliliği bilinirken, Macarcada *egy* ve *ég* kelimeleri bağlantısız düşünülüyor ve ikincisi için Züryence *synöd*, *synad* 'hava' gibi ses boyutu zorlamalarla dolu denklikler öneriliyor.²⁸ Hâlbuki bu iki Macarca kelime kökteştir ve onların da kökteşi (eğer kaynağı değilse) Türkçede bulunan bahsi geçen kelimedir. Kendi bahsimize bağlarsak, bu iki kelimeyi havi olan ve birisini ancak bileşik bir kelimedeki koruyan Macarcanın Türkçe ile ortak pek çok fiil gibi eski dönemde bir *ed-* fiiline sahip olduğunu düşünmek mümkün hale geliyor. Bu ise Macarca ile Türkçenin komşuluk değil akrabalık ilgisi olduğunu düşünenler için yeni bir delil daha oluşturuyor.

Bu önerme doğru olsun veya olmasın, Kumanlarla veya başka bir Türk boyu ile hiçbir alakası gözükmeyen *gesta*lardaki isimler bir gerçek. Telaffuzda değişiklikler olmuştur kuşkusuz ama kimsenin oturup bunları uydurduğunu söyleyemeyiz herhalde. Ayrıca düzenli ve tahmin edilebilir ses değişiklikleri dışında basit kelimelerin değişmesi zordur. Bize ulaşan ilk eser olan isimsiz *Gesta Hungarorum* Macar yurttutuşundan üç asır sonra yazıldı ama 150 yıl kadar önce yazılmış, bugün elimizde olmayan diğer Macar vakayinamelerine dayanıyor. Bunlarda -kasıtsız- sapma olduğunu düşünmek, Aşıkpaşazade'nin 150 yıl sonra Osman Gazi'yi anlatırken Konur Alp ismini yanlış yazmasını varsaymak gibi bir şey olur.

Ed veya *Ede* tamam, ama bunlara dair faraziyelerle iş bitmiyor. *Edemen* biçimini tahmin edebileceğimiz bir yapıyı Macarcada şimdilik bilmiyoruz. Türkçede yaygın kullanılan *-man/-men* eki, şimdiki Macarcada bulunmuyor. Fakat diğer bir erken Macarca isim benzer bir eki barındırıyor. 1095-1116 arasında hüküm süren ünlü kral Koloman'dan bahsediyoruz ki, belki geç dönem hükümdarı olduğu için onun isminin Türkçe bağlantısı üzerinde durulmaz. Bugün Macarcada *Kálmán* biçiminde kişi adı olarak kullanılır. Başkırt ve Türkmenlerde Kalman adında bir oymak vardır.²⁹ Mardin yöresinin Türkmen aşireti Kolumanlar da buna katılmalıdır.

Özetlersek, ayrı düşündüğümüzde Türklerdeki Ede isminde büyük ihtimalle 'toplumdaki yaşlı kimse' anlamını görmemiz gerekirken, Macarcadaki kelime(ler) 'yönetici, bey' anlamından türemiş olabilir. Ancak Macarcanın erken döneminde Türklerle ortak isimlerin çokluğu, böyle bir ismin de ortak varlığa ait olabileceğini akla getiriyor.

²⁷ Róna-Tas, András – Berta, Árpád, **West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian**, Wiesbaden, 2011, s.308-309. Ancak Róna-Tas 'sahip' anlamındaki *iye*'nin (onda *eye*, *edi*) bu kökten geldiği önerilerine karşı çıkıyor.

²⁸ Benkő vd., **A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára**, s.710.

²⁹ Lezina, L. N. – Superanskaya, A. V. – Batur, D. A., **Bütün Türk Halkları**, İstanbul 2009, s.306.

KAYNAKLAR

- ATSIZ Çiftçioğlu Nihal, **Osmanlı Tarihleri**, C.1, İstanbul 1949.
- BAYAT Fuzuli, **Orta Türkçe Sözlük**, İstanbul 2008.
- BENDERLİ Gün – GÜLEN Yılmaz – KAKUK Zsuzsa – TASNÁDI, Edit, **Macarca-Türkçe Sözlük/Magyar-Török Szótár**, Budapest 2002.
- BENKŐ Loránd – KISS, Lajos – PAPP, László, **A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára**, 4 cilt, Budapest 1984.
- BİNLER Mehmet Z., **Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2007.
- CLAUSON Gerard, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford 1972.
- Derleme Sözlüğü -V-**, Ankara 1972.
- İNALCIK Halil, "Osmanlı Devletinin Kuruluşu", **Türkler**, C.9, yay. K. Çiçek vd., Ankara 2002, s.66-88.
- JÁNOS THURÓCZY, **A magyarok krónikája**, çev. János Horváth, Budapest 1980.
- LESSING Ferdinand D., **Moğolca-Türkçe Sözlük**, tr. G. Karaağaç, Ankara 2003.
- LEZİNA L. N. – SUPERANSKAYA, A. V. – BATUR, D. A., **Bütün Türk Halkları**, İstanbul 2009.
- LIGETI Lajos, "Régi török eredetű neveink", **Magyar Nyelv**, S.75 (1978), s.257-274.
- MÁRKUS KÁLTI, **Képes krónika**, çev. I. Bellus, Budapest 1986.
- OCAK Ahmet Yaşar, **Babafler İsyanı**, gen. 2. basım, İstanbul 1996.
- RADY M., "The Gesta Hungarorum of Anonymus, the Anonymous Notary of King Béla: A Translation", **South and East European Review**, 87-4 (2009), s.681-727.
- RÁSONYI László, **Doğu Avrupada Türklük**, haz. Yusuf Gedikli, İstanbul 2006.
- RÁSONYI László – BASKI, Imre, **Onomasticon Turcica**, C.I, Indianapolis 2006.
- RÓNA-TAS András – BERTA Árpád, **West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian**, Wiesbaden 2011.
- SEVORTYAN E. V., **Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov (Obşteturkskie i mejtyurkskie osnovı na glasnie)**, Moskva 1974.
- SİMON KÉZAI, **The Deeds of the Hungarians**, yay. László Veszprémy, Frank Schaer, Jenő Szűcs, Budapest 1999.
- ŞAHİN Kâmil, "Edebâli", **TDVİA**, C.10, İstanbul 1994, s.393-394.
- Tarama Sözlüğü -III-**, Ankara 1967.